

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: I.

Citation: Brandes, Edvard: "I.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 226. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324074092192.pdf (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

I.

londe April 1885.

Indenfor et snævert begrændset Omraade har den Skuespillerinde, hvis Jubilæum det kgl. Theater fejrer, lagt sin Begavelse for Dagen. Ved Siden af sit egentlige lille Fag har hun spillet et Par hundrede Roller — af hvilke vist Halvdelen har været ligesaa ubetydelig som illiterær. Stærkt overdrevne Pebermøer eller Matroner i Vaudeviller og Lystspil har hun udført med Dygtighed, idet hun snarere understregede end tilslørede det Karikerede ved disse Damer; i de sidste Aar er endvidere nogle Gammelkoneroller lykkedes hende fortræffeligt, men noget kunstnerisk Betydeligt har hun kun præsteret som den Holbergske Pernille.

Naar derfor Fru Phister til sin Benefice genoptager den første Pernille, hvormed hun for 48 Aar siden indviede sit Holbergske Repertoire, saa gør hun Ret. Hun vil hævde sin Plads i 227Teaterhistorien som Fortolkerinde af denne Figur. I den Aarrække, i hvilken hun har været Eneherskerinde paa dette Omraade, uden at der endnu var funden nogen Afløserinde, har hun givet Skikkelsen et ejendommeligt Præg, som hendes Natur nødvendiggjorde og hvorved Publikum fandt sig tilfredsstillet, fordi det svarede til Tidens æstetiske Fordringer.

Hvordan Pernille spilledes paa Holbergs egen Tid, derom har vi ingen anden Oplysning end den, vi kan udlede af selve Karakteren. Og skønt Pernillenavnet dækker over forskellige Typer ligefra den bondeagtige Trappetøs — Arv i Skørter — over den drevne og intrigante Kammerpige indtil den udtjente og udlærte Rufferske., saa har alle disse Perniller dog i hvert Fald tilfælles en letvakt Lystighed og en ikke ubetydelig Fordomsfrihed — man kan undertiden sige Forvorpenhed. Der findes en saftig Bredde i deres Repliker, ogsaa af den Grund, at Holberg altid holdt sig tættere til sine Plautinske Forbilleder end til de franske, hvor Kammerpigen var begyndt at blive elegant. Den Holbergske Pernille er ligesaa lidt sirlig i sin Tale og Holdning som dydsiret af Tænkemaade.

Traditionen holdt sig ikke.

Da Teatret oprettedes paany, besad det nogle store Holbergskuespillere, som holdt den gamle Digter i Ære. Scenens unge og smukke 228Skuespillerinder fik Pernillerne overdragne og brød sig ikke særdeles om disse. Den dejlige og letsindige Jomfru Thielo, den henrivende Jomfru Halle (senere saa berømt under Navnet Caroline Walter) var lystige, livlige — og netop sirlige. Man omskabte Pernille til en Soubrette — en fripostig Kammerfrøken i Silkeskørt og paa højhælede Sko, der koketterede lystigt løs med de fine Herrer i Parkettet. Det hjalp ikke, at Kritiken klagede over de kostbare Dragter: de smukke Damer lod sig ikke sige og agtede ikke at skjule deres Yndigheder bag en Tjenestepiges tarvelige Forklæde. Snærpede var de imidlertid ikke, og den gnavne Rosenstand - Goiske klager over, at den syttenaarige Caroline Halle ikke skaanede ham for en eneste *Plumphed*, naar hun vimsede om som Pernille i *Den Stundesløse*. Han vilde have glædet sig ved Holbergfesten, da den 68aarige Fru Phister vendte sig bort — omtrent som en, der genert pudser sin Næse — og hviskede *Plumphederne* uforstaaeligt ud til Bagtæppet.

Efter hin Periode, hvor Kærligheden til Holberg mere var af Navn end af Gavn, følger saa den Rahbekske Tid. Han lagde en ganske særdeles Vægt paa Personernes Forskellighed, naar de dulgte sig under det samme Navn, og han gravede sig ned i Replikerne og fik dem frem for Dagslyset for ret at studere, hvad de indeholdt af Afskygninger og Finheder. For Rahbek blev selv 229en almindelig Replik eller Figur en ny Verden, som det gjaldt at opdage og indvinde for Kunsten. Hans Gærning var nyttig for vor Skuespilkunst. Men han tabte sig vel meget i Enkeltheder og havde lidet Blik for det Typiske. For ham er da Pernille ingen Type. Han véd éngang for alle, at hun af Stand er Stuepige, og dertil holder han sig, idet han saa søger at fremstille alle de almindelige Egenskaber, hun i hvert enkelt Stykke besidder. To Fremstillerinder, der hørte til hans Ideal eller Skole, blev berømte: Madam Gielstrup og Madam Liebe, hvis Navne ganske særligt er knyttede til Pernilleskikkelsen inden Fru Phisters Tid.

Hvad har nu denne Kunstnerinde optaget af det gamle og hvad selv lagt til? Af den rette gamle Holbergske Pernille — den, som begynder med Anneke Tjenestepige i *Den politiske Kandestøber*, har hun ikke vovet at beholde meget. Pernille er for Eksempel en forfløjten Tøs i *Henrik og Pernille*, vild og gal og fræk, men temmelig honnet — hun er i *Jacob von Tyboe* en lidt uhyggelig, dreven Mellemanderske, mindst tyve Aar ældre end den første Pernille — dog Fru Phister tog det ikke saa nøje. Hun slog disse og alle de andre sammen til én Figur, en sirlig, pillen og propret klædt Fruer pige.

Saa meget optog hun fra den efterholbergske Periode, at hun var pyntelig istedetfor tarvelig, 230spids istedetfor bred. Derimod behøver det næsten ikke at nævnes, at hun fjærnede det Kokette, endsige det Leflende. Hendes Dragt var heller ikke i Uoverensstemmelse med Pernilles Stand, om den end næppe var historisk. Pernille blev den nydeligt klædte Pige i det velstaaende borgerlige Hus — selv som sagt der, hvor hun som i *Jacob von Thyboe* tjener hos en fattig Enke, der er ved at sælge sin Datter som sidste Ressource.

Derfor maa Fru Phister ogsaa karikere Pernille stærkt i *Henrik og Pernille*, hvor denne pynter sig med Frøkenens Klæder. Man ser saaledes Leonore komme ind, nydeligt og elegant klædt, og Pernille, som dog kun er iført en anden af hendes Kjoler, udstafferet paa den latterligste Maade. Hvorfor? Ja, fordi Fru Phister ikke kunde nøjes med den jævnt store Forskel, der kan findes mellem en Tjenestepiges daglige Dragt og hendes Frøkens Silkeklæder — dertil var hun selv som Pernille altfor elegant klædt.

Som sagt dog ikke koket — ikke med Diamanter i Ørene som Jomfru Halle. Og hertil svarede Pernilles Væsen. Fru Phister gjorde hende knibsk og paa sin Post. Om hun just ikke lod sig skræmme af et stærkt Ord, saa var hun dog ærbar til Fingerspidserne. Og det overalt. Ogsaa som Marthe i *Jean de France* — sikkert hendes morsomste Pernillerolle, og det skønt selvsamme 231 Marthe udendvidere taler om de fornemme Herrer, der undertiden afhenter hende i Karosser.

Tiden fordrede denne Dydsirethed. Ovenpaa den brede Overgivenhed og den kokette Frivolitet kom den borgerlige *Dyds* Herredømme paa Skuepladsen, og det allerede under Rahbek. Han kæmpede kun lidt derimod. I den senere romantiske Literaturperiode havde man ingen Smag for Holbergs djærve Naturalisme. Fru Phister optog og udvidede den Fremstillingsmaade, hun forefandt.

Af den Rahbekske Kritik og dens Tilhængere paa Scenen lærte hun en stor Agtpaagivenhed overfor Repliken. Hun har i saa Henseende staaet meget højt. Hun har gaaet sin Rolle igennem som den flinkeste Husmoder sin Regnskabsbog — nøje overvejende alle Poster og drejende og vendende hver Skilling, inden hun gav den ud. De, der overværede Opførelsen af *Den Stundesløse* ved Holbergfesten, fik et klart Indtryk af hendes energiske Arbejde. Den Monolog, som aabner Stykket, er hverken fin eller morsom; men den bliver et rent Pragtstykke under Fru Phisters Hænder. Hun sætter voldsom Kulør paa de blege Ord — ligesom kraftige røde Farver, der drager Tilskuernes Opmærksomhed til sig.

Vil man i faa Ord samle det Indtryk som man modtager af hendes Pernilleskikkelse, saa vil man finde som de fremherskende Egenskaber: en kold Forstand og en lidt ondsksfuld 232 Haven-til-Bedste. Og netop fordi hun betonedede det Forstandsmæssige og den rolige Kulde hos Pernillerne, tiltalte Fru Phister sin Tids Smag. Man saa' dengang fortrinsvis Ræsonnøren i Holberg, man søgte Finheden i hans satiriske Vittighed. Skuespillerne var bange for at gøre ham plump, naar de fremhævede det Burleske og det Fantastiske i hans Komik: derfor spillede de selv hans vildeste Farcer som Lystspil. Det behøver næppe at tilføjes, at Fru Phister som Pernille mødtes i Opfattelse med sin Mand som Henrik. Ogsaa han var overlegen, kold, klog, intrigant som Tjeneren, og hans Vittighed skarp og logisk. Henrik taler etsteds om, at det vil give kloge Børn, naar han og Pernille kommer sammen-, man forstod det saa godt, naar man saa' Ægtefolkene optræde med hinanden.

Fru Phisters Pernille i *Den Stundesløse* er hendes virtuosmæssigste Skabning, hendes Marthe som sagt den lystigste, fordi hun i den franske Kokettes Forklædning kunde følge det Hang til dristig Karikaturtegning, som hun besidder, og for hvilket hun desværre i sin lange Teatertid ikke altid har fundet passende Anvendelse. Kun hos Molière har hun karikeret fortrinligt, dengang da hun i *Fruentimmerskolen* fremstillede den snurrige, skævhovedede og taabelige Tjenestepige.

Under Aarenes Tryk gik hun fra Kammerpigerne over til de komiske Gamles Fag, i Særdeleshed efterat Fru Sødring havde forladt Teatret. Hun 233har ikke naaet sin Forgængerinde her. Fru Sødring var finere baade i sin Opfattelse og i sin Spillemaade. Hun fandt naturligt det komiske Udtryk. Fru Phister overdriver Farverne og anvender grovere og altfor ensartede Midler. Ingen Teaterstatistik vil nogensinde kunne opregne, hvor mange Gange Fru Phister har anvendt den lidt plumpe Kunst at sænke Stemmen fra et højt til et lavt Register — men Teatret har hver Gang genlydt af Latter. Publikum har i høj Grad beundret hendes rappe gamle københavnske Damer, som hun alle støbte i Frøken Trumfmejers Lignelse. Ulige interessantere var det at se hende Behandling af en hende saa fremmed Opgave som Hertuginde i *Hvor man keder sig*. Det fortaltes dengang, at Fru Phister gjerne vilde have denne Dames Rang forringet en Smule — naar Pernille for Eksempel blev Baronesse, syntes det hende mere end nok. Hun kom overraskende godt fra den iøvrigt ikke aandsfornemme Karakter.

I Holberg har hun dog ogsaa som ældre fundet nogle gode Smaaroller. Nille i *Erasmus Montanus* og den pantsatte Bondedrengs Moder er den samme Type paa en beskeden og forstandig gammel Bondekone, som Pigen i *Et Dukkehjem* var en anden Variant af. Det er den kloge Pernille som gammel, der endnu synes ligesaa behersket og paa sin Post som i de unge Dage, men hvem Livet har taget paa og gjort resigneret og tungsindig 234Humøret har ogsaa altid været et ydre: Latteren, der lød koldt og klart, var sjælden glad eller hyggelig.

Fru Phister vil endnu engang hædres som Pernille. Man kan nu, da Ungdommens lyse Farver er svundne, beundre de strænge Linjer, der gjorde hendes forstandige og skolede Spil klassisk paa det enkelte nationale Omraade.